

**DĖL VADINAMOJO „ABSOLIUTINIO ĮNAGININKO“
 XVI – XVII a. LIETUVIŲ KALBOS PAMINKLUOSE**

V. AMBRAZAS

Lietuvių kalboje nuo senovės iki šių dienų plačiai vartojamas absoliutinis naudininkas. Kai kurie kalbininkai minėjo ir kitą absoliutinę konstrukciją — absoliutinį įnagininką. Absoliutinio įnagininko klausimas buvo siejamas su tam tikromis dalyvinėmis konstrukcijomis, retkarčiais pasitaikančiomis senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose.

A. Becenbergeris greta absoliutinių naudininkų davė tokį absoliutinio įnagininko („ein absoluter Instrumental“) su dalyviu pavyzdį: *Schais daiktaiš schi-taišo pataisitais eidawa kumigai* BrB Hebr 9, 6. Pasak A. Becenbergerio, absoliutinis įnagininkas tikriausiai yra kilęs iš absoliutinio naudininko. Tarp šių dviejų konstrukcijų esą pereinamųjų atvejų: *Ir scham atstatitū liepe antrą sawesþ eiti* BrB Zuz 56; *encziams iomis* BrP 402₉. Pastarąjį pavyzdį, A. Becenbergerio manymu, galima laikyti grynuoju absoliutiniu įnagininku („reiner Instr. absol.“)¹.

Su absoliutiniu įnagininku A. Becenbergeris siejo ir lietuvių kalbos padalyvio raidą. Absoliutinėse konstrukcijose vartojamas padalyvis esąs išriedėjęs arba iš naudininko, arba iš įnagininko. A. Becenbergeris pateikė šiuos absoliutinio įnagininko su padalyviu pavyzdžius: *moterischke numirus waiku ir wiru sawa schullinije passiskandina* BrP II 518₁₆; *passibengus tomis dienomis* BrP I 161₂; *O apejus maetais pataise* BrB I Kar 20,26². Matyt, A. Becenbergeris laikė absoliutinį įnagininką viena iš senosios lietuvių kalbos sintaksinių išraiškos priemonių.

Daug atsargiau absoliutinio įnagininko klausimą svarstė E. Frenkelis. Jis pažymėjo, kad ši konstrukcija esanti labai reta ir randama tik keliose J. Bretkūno raštų vietose. Kai kurios A. Becenbergerio cituotos konstrukcijos (BrP I 161₂, BrP II 518₁₆) galinčios būti ir absoliutiniai naudininkai, kitos taip pat neleidžiančios kalbėti apie „laisvą absoliutinį įnagininką“ („der freie Instr. absol.“), nes jas galima sieti ir su laiko bei sociatyviniu įnagininku³. Prie A. Becenbergerio minėtų konstrukcijų E. Frenkelis pridėjo dar vieną pavyzdį:

¹ Žr. A. Bezenberger, *Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache* (toliau — *Beiträge...*), 261, Göttingen, 1877.

² Ten pat, 261; žr. taip pat 241.

³ Žr. E. Fraenkel, *Syntax der litauischen Kasus*, 197, Kaunas, 1928.

durimis užrakintomis kalba su ieis BrP II 26₄; pasak jo, tai esąs arba absoliutinis, arba vietos įnagininkas⁴.

Dabartinėje lietuvių kalboje absoliutinis įnagininkas nevartojamas. Jo nepastebėta ir latvių bei senprūsių kalbose. Slavų ir germanų kalbos, kurių senuosiuose paminkluose randamas absoliutinis datyvas, šios konstrukcijos taip pat nepažįsta⁵. Todėl E. Frenkelio abejonės dėl kai kurių A. Becenbergerio pateiktų pavyzdžių yra visiškai pagrįstos. Konstrukcijos, kurias A. Becenbergeris laikė absoliutiniais įnagininkais, nėra vienuosės. Norint išsiaiškinti jų pobūdį, reikia peržiūrėti šį klausimą liečiančius senųjų lietuvių kalbos paminklų duomenis.

1. Iš aukščiau suminėtu atvejų, kurie gali būti palaikyti absoliutiniais įnagininkais, pirmiausia aptarsime padalyvines konstrukcijas su daiktavardžių lytimis, turinčiomis galūnę *-u*. XVI–XVII a. kalbos paminkluose tokių konstrukcijų randame nemaža:

Menesyje Nissan dwideschimta Mėta Karaliaus Arthasastho, *stowint winu po jo*⁶ *akim*, pakeliau esch winą BrB Nehem 2, 1. ...ghissai du Wiru. musche... ir uszumusche ios Kardu, *Tiewu mana nieka ape tatai neszinnant* BrB I Kar 2,32. *Nesa mirschtant Tiewu io*, ira, kaip kada ne butų mirrės BrB Sir 30,4. *Ir praschokus czesu, kuri Karalius uszmetens buwa...* atwede ios wiriausis Kamarniks BrB Dan 1,18. Kolei czesas tokio Vssiszadeghimo waroij, ne tur barskutis ant io Galwos uszeiti... *ikki praeius raku, (czesu) kuri ghis PONVI paszadeia* BrB IV Moz 6,5. ...*ir ateius Mulu pa schakatu*⁷ *anszolu*, insikabina io galwa ing Anszolą BrB II Sam 18,9. Ir dalis weiu... dara... iskadą. *Ir karoghimu busent, arkosi*⁸ ir ischtaisa kerschtą BrB Sir 40,34 ...anis, *Weiu ing ios putschent, padzusta* BrB Iz 40,24. ...*putschant peitweiu*, sakate BrB Luk 12,55. Tadda kalbeja Iosua su PONV... ir biloia *prięsant Israelu* BrB Joz 10,12. *Esant tada Kariu tarp Namų Saulo, ir Namų Dowido*, pastiprina Abner Namus Saulo BrB II Sam 3,6. *Ir medziu pūlant*, norins pultų ing pietus arba pusnakties (Schaurė) kurion wieton ghis pūl, the gules⁹ BrB Pam 11,3. ...schi rudeni /antai moterischke/ *numirus waiku ir wiru sawa* /schullinije passiskandinna BrP II 518₁₆. *Prisiartinant cziesu...* schitie szenklai pirm passirode BrP II 336₁₉. ...*laiwa iu sturmu bepilant* / ir aniems smerti po *akim regint/ prieija Kristausp* BrP I 201₂₀. ...*kaipagi liepianti panu Dewu* welija nukirsti sunu sawų wenaturrintį VP 109.

J. Brekūno raštuose ir Volfenbiutelio Postilėje, iš kurių paimti šie pavyzdžiai, *-(i)0-* ir *-(i)io-* kamienu daiktavardžių naudininkas paprastai turi galūnę *-ui*, bet greta jos neretai pasitaiko ir *-u*, pvz.: *passimega tewu* iusų BrB Luk 12,32; *bilaia darsziniuku* winiczas Luk 13,7; *ikki tam czesu* Mich 5,2;

⁴ Ten pat.

⁵ Pavieniai „absoliutinio instrumentalio“ atvejai senuosiuose anglosaksų kalbos tekstuose yra atsiradę dėl lotynų kalbos absoliutinio ablatyvo įtakos, žr. Morgan Callaway, *The Absolute Participle in Anglo-Saxon*, Baltimore, 1889.

⁶ Viršuje pabraukto *mana*.

⁷ Pabraukta, paraštėje: *didziu, storu*.

⁸ Paraštėje: *dauz*.

⁹ Paskutiniai 6 žodžiai paraštėje; tekste pabraukta: *the gules*.

Nehem 2,16; I Kar 3,2; II Kar 18,4 ir kt.; silpniausiai *daiktu* I Petr 3,7; manam Ponui *karaliu* Assyrios II Kar 18,23 ir pan.¹⁰; garba buik malonaušiam — *tewu* VP 54, *wissam pratu* 46a; *draugu sawam* 206a; *afferawasiu Dewu tewu* 2a ir t.t.¹¹ Vienaskaitos naudininkų su galūne *-u* aptinkame taip pat daugelyje kitų kalbos paminklų; jie yra plačiai vartojami ir dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse¹². Šios naudininko lytys raštuose, o iš dalies ir šnekamojoje kalboje, sutapo su vienaskaitos įnagininkais. Todėl tuos daiktavardžius, kurie čia išvardintose konstrukcijose yra jungiami su padalyviais, iš pažiūros galima laikyti ir naudininkais, ir įnagininkais. Pavyzdžiui, A. Becenbergeris, konstrukciją iš BrP II 518₁₆ priskyres prie „absoliutinių įnagininkų“, kai kurias kitas¹³ paminėjo, kalbėdamas apie naudininką.

Kad aukščiau minėtuose pavyzdžiuose pavartotos daiktavardžių lytys su galūne *-u* yra naudininkai, rodo šios aplinkybės:

a) Absoliutinėse konstrukcijose, kurių predikatais eina linksniuojami dalyviai, šios daiktavardžių lytys yra jungiamos su dalyvių naudininkais, pvz.:

Praeijusiam tam metų, ateija iopi antrą metų BrB I Moz 47,18. Ir thur thinaĩ passilikti, *ikki numirusiam Wirausiu kunigu*¹⁴ BrB IV Moz 35,25. ... *iki pereisiam cziesu* BrB Dan 2,9. Ir nussidawe¹⁵ *Zachariazu kaplaniste uszweisdenczam*... Kaip losas ateia BrB Luk 1,8.

b) Senuosiuose raštuose visiškai nerandame atitinkamų konstrukcijų, kuriose prie padalyvio būtų jungiamas *-(i)ā-*, *-(i)ē-*, *-i-*, *-u-* arba priebalsinio kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininkas, turintis kitokią galūnę, negu naudininkas.

c) Pagal struktūrą ir vaidmenį sakinyje aukščiau išvardintos konstrukcijos nieku nesiskiria nuo kitų absoliutinių naudininkų.

2. J. Bretkūno raštuose yra keletas absoliutinių konstrukcijų, kuriose mot. g. *-(i)ā-* kamieno daiktavardžiai, įvardžiai ir dalyviai turi galūnę *-mis*:

Esch skanios strowos newalgiau... nei tepiausi, *ikki praschokus*¹⁶ *tomis trimis nedeliomis* BrB Dan 10,3. *Ir pereius dienamis anamis*¹⁷ sugrinsza, o passilika bernelis¹⁸ Iesus Ierusalemė BrB Luk 2,43. *Ir passibengus tomis dienomis* ir aniems sugrisztant namopri /passilikka bernelis BrP I 161₂. Ir stagiši est, *issipildus*¹⁹ *dienamis ureda ia*²⁰ pareia ghis namusna sawa BrB Luk 1, 23. *Bet encziams iomis* / Schitai nekurie sargu ateija ing miesta BrP I 402₉.

¹⁰ Kitus pavyzdžius žr. A. Bezenberger, Beiträge... 127.

¹¹ Žr. W. Gaigalat, Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573, 125, 243, Tilsit, 1900 (MLLG V).

¹² Plg. F. Specht, Šyrwids Punktay Sakimu, 29–30, Göttingen, 1929; J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, 3, 14, Warszawa, 1956; Z. Zinkevičius, VVU Istorijos-filologijos fakulteto mokslo darbai, 1, 189–190, Vilnius, 1955.

¹³ T. y. Dan 2,9; Sam 3,6; Nehem 2,1; Sir 30,4; Sir 39,34; Apd 7,4; žr. A. Bezenberger, Beiträge... 127.

¹⁴ Viršuj pabraukto *Plebonu*.

¹⁵ Eilutės viršuje: *staghisi est*.

¹⁶ Taisyta iš *perschokus*.

¹⁷ Viršuj išbrauktų *ischbuwous dienas tas*.

¹⁸ Viršuj pabraukto *waikeelis*.

¹⁹ Taisyta iš *issipildusamis*.

²⁰ Nuo *issipildus* ligi *ia* pabraukta; viršuje: *iem atlikusam Vreda sawa*.

Galūnė *-mis* yra būdinga daugiskaitos įnagininkui. Tačiau J. Bretkūno raštuose ją retkarčiais turi ir daugiskaitos naudininkas, pvz.: Ir sluszija *Deiwemis* iu BrB Ps 106,36; esch *iumis*... kalbeiau Joz 20,2; Ghis... prisaka *ne-czistomis Dwasiamis* Mork 1,27; Bet beda siunkiamus, (*nieschczamis*) ir *szindanczamis* Luk 21,23. Noreia ghissai *iamis* schitu prisakimu... Liekarstwa... pataisiti BrP I 222₂₀ ir pan. Daugelyje kitų senųjų paminklų (Morkūno Postilėje, Volfenbiutelio Postilėje, Knygoje nobažnystės ir kt.) naudininkai su galūnėmis *-mis* yra dar dažnesni²¹. Šios lytys buvo veikiausiai pradėtos vartoti naudininkų reikšme dėl naudininko ir įnagininko galūnių dalinio sutapimo. Jau XVI—XVII a. raštuose vardažodžių daugiskaitos įnagininkas, kaip ir naudininkas, kartais turi galūnę *-ms*, plg.: su sawa *Szmonims* BrB I Mak 12,50, su *mums* SG 105₁₇ ir pan. Pagal analogiją su šiais atvejais daugiskaitos įnagininkų lytys su galūne *-mis* vietomis irgi galėjo gauti naudininko reikšmę²². Pažymėtina, kad galūnę *-mis* sen. raštuose dažniau už kitus turi *-(i)ā-* kamieno vardažodžių bei įvardžių naudininkai²³. Kaip tik šio kamieno lytis mes matome aukščiau suminėtose Bretkūno raštų konstrukcijose. Tad visai neabejotina, jog tai yra naudininkai, ir šiuose pavyzdžiuose mes turime normalius absoliutinio naudininko su padalyviais (1—4) arba dalyviais (5) atvejus.

Palyginę šias konstrukcijas su atitinkamomis kitų senųjų raštų vietomis, jose dažniausiai irgi randame absoliutinius naudininkus (plg. *Ir passibengus dienoms/* ir aniems sugrisztant VEE 31₂₄; *ikki toms trims nedeloms pėrėjus* KvB₁ Dan 10,3, *Bet nucinant jom dwiem* KvB₁ Mat 28,11). Pažymėtina viena vieta Morkūno Postilėje, kurioje vertėjas, skolindamas iš B. Vilento perikopės tekstą, jame pavartotą absoliutinį naudininką perrašė tokiu būdu: VEE 146—147: Ateia Iesus (146) *durims sant vschrakintoms*; MP 173a 27: Atáio Iezus *durimis sant vžrákintomis*. Čia galima įžiūrėti ir absoliutinio naudininko kontaminaciją su kelio įnagininku (kuo atėjo?).

J. Bretkūnas šią vietą išvertė dvejopai: perikopėje jis pavartojo absoliutinį naudininką (BrP II 43₄), o „išguldyme“ atpasakojo kiek kitaip: *Ateit Ponas Iesus iumpi kaczei durimis uszrakintomis* kalba su icis/ ir sawe... prissikielusi paroda BrP II 26₄. E. Frenkelis, cituodamas šio sakinio ištrauką (žr. aukščiau), žodžių junginį *durimis uszrakintomis* klaidingai siejo su veiksmožodžiu *kalba*. Iš tikrųjų jis sietinas su veiksmožodžiu *ateit*. Čia J. Bretkūnas parafrazuoja lotynišką sakinį *venit Iesus iamis clausis* Vulg Jon 20,26, įterpdamas jungtuką

²¹ Žr. W. Gaigalat, *min. veik.*, 133 tt.; A. Bezzenberger, *Beiträge*... 241; P. Arumaa, *Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina*, 44 tt., Tartu, 1933; F. Specht, *ZfslPh* 12, 200 tt.

²² Plg. P. Arumaa, *min. veik.*, 48—49; J. Endzelīns, *Latviešu valodas gramatika*, 404 tt., 418, 423, Rīgā, 1951; E. Fraenkel, *Balticoslavica*, 2, 36; *Sprachliche, besonders syntaktische Untersuchung des kalvinistischen litauischen Katechismus des Malcher Pietkiewicz von 1598*, 14, Göttingen, 1947. Kitaip galūnės *-mis* skverbimasi į naudininką aiškino F. Špechtas; jo manymu, jį sukėlė naudininko ir įnagininko galūnių sutapimas dviskaitoje, žr. F. Specht, *KZ* 53, 152 tt.; 56, 265; *ZfslPh* 12, 200 tt.

²³ Pavyzdžiui, iš 69 daugiskaitos įnagininkų su galūne *-mis*, esančių J. Morkūno Postilėje (juos cituoja P. Arumaa, *min. veik.*, 44—45), 31 yra *-(i)ā-* kamieno.

kačzei. Tad durimis uszrakintomis yra ne absoliutinis, bet aiškus kelio (būdo) įnagininkas²⁴.

3. Atskirai paminėtinos dvi J. Bretkūno pavartotos konstrukcijos:

Ir Iamii schitaip apkaltu sanczu /Ponas musu Iesus Kristus/ delei kosaniu ir stebuklingu darbu sawa/ buwa dideie Czestije laikams BrP I 29₉. ... esch thą nepalaimą ne uszleisiu *iem giwu sancziu*, Bet czesu io io sunaus uszsiunsiu nepalaimą ant io Namų BrB I Kar 21, 29 (*bey seinem leben* LB; *in diebus eius* Vulg).

Pirmosios konstrukcijos žodžius *apkaltu sanczu* F. Špechtas laikė naudininkais²⁵. Priimdami šią prielaidą, naudininkais turėtume laikyti ir *giwu sancziu* antrame pavyzdyje. Formaliai tai yra įmanoma, nes būdvardžiai ir dalyviai J. Bretkūno raštuose kartais turi nominalines naudininko galūnes, plg. naudininkus *bagatu* BrG 123²⁶; *nekaltu* BrB Sir 31,8; *ischronitu* BrB Sir 30,21; *kalbanczui* BrP I 77₁₁; *raupsūtui* BrP I 194₁₀ ir pan. Tačiau veikiamosios rūšies dalyvių naudininkų su galūne *-u* neteko pastebėti. Be to, J. Bretkūno raštuose iš veiksmažodžio *būti* kamieno sudarytas esamojo laiko dalyvis niekada nebūna absoliutinio naudininko sudėtinio predikato jungtimi (tokiais atvejais vartojamas padalyvis, plg.: kurie *iem giwam essant*, numirre BrB Teis 16,30 ir pan.).

Lytys *apkaltu* ir *giwu* veikiausiai yra ne naudininkai, bet įnagininkai. Įnagininkas neretai eina absoliutinio naudininko predikato vardine dalimi, plg.: *man sant didzu pulku* BrB Joz 17,14; *kæliui teip didziu esant* BrB V Moz 19,6 ir pan. Kadangi padalyvinė jungtis su šiais įnagininkais sudaro glaudų sintaksinį-semantinį junginį, ji lengvai galėjo prisiderinti prie pastarųjų ir perimti jų linksnio formą. Abiejuose aukščiau minėtuose sakiniuose jungtis *sanczu*, matyt, pavartota vietoj *sant* dėl įnagininkų *apkaltu* ir *giwu* įtakos.

Tad čia mes turime kiek deformuotus absoliutinio naudininko pavyzdžius.

4. Kaip matome, visi iki šiol aptarti pavyzdžiai, jei neskaitysime vieno kelio (būdo) įnagininko, yra absoliutiniai naudininkai. Išskyrus juos, peržiūrėtuose XVI–XVII a. paminkluose²⁷ tėra tik trys konstrukcijos, kurios galėtų būti palaikytos absoliutiniais įnagininkais. Jas randame J. Bretkūno biblijos vertime:

²⁴ Būdo įnagininką arba pažodinį lotynų kalbos absoliutinio ablatyvo vertimą matome ir šiame sakinyje: Bet amszinoioi giwatoie /*ischrintu grieku*/ prieg wissu pashlowintui žmoniu bus /kaip ir pirmusa gimditoiusa pirm nupūlima buwa MT 76a 16.

²⁵ Žr. F. Specht, Šyrwids Punktay Sakimu, 33, Göttingen, 1929.

²⁶ Žr. A. Bezenberger, Beiträge... 241.

²⁷ Ištiesai peržiūrėti visi iki šiol žinomi M. Mažvydo, B. Vileto, M. Daukšos ir M. Petkevičiaus raštai, J. Bretkūno biblijos vertimas bei Postilė, J. Morkūno Postilė (1600), S. Vaišnoros „Žemčiūga teologiška“ (1600), anoniminis Ledesmos katekizmas (1605), L. Zengštoko giesmynas (1612), K. Širvydo „Punktai sakymų“ (1629–1644), S. M. Slavočinskio giesmynas (1646), Knygos nobažnystės giesmynas (1653), Suma evangelijų (1653), Maldos krikščioniškos (1653), S. Minvydo ir J. Božimovskio Katekizmas (1653), 1674 m. Evangelijos, E. Volterio, H. Reinholdo, J. Gerulio ir J. Otrembskio paskelbtos S. B. Chylynskio Biblijos dalys, D. Kleino Maldų knygelės (1685), J. Rikovijaus giesmynas bei maldaknygės (1685) ir kiti smulkesni XVI–XVII a. raštai.

1) *Ir scham atstatitu*²⁸, liepe antrą sawesp eiti, (atwadinna) ir biloia iam Zuz 56 (*vnd da dieser hinweg war* | Hies er den andern LB; Et, *amoto eo*, iussit venire alium Vu'g).

2) *O apeius mėtaiš*, pataise Benhadad Syrus, ir ischæia ing Aphek I Kar 20,26 (*Als nu das jar vmb war* | ordenet Benhadad die Syrer LB; Igitur *postquam annus transierat*, recensuit Vulg)²⁹.

3) *Schais daiktaiš schitaipo pataisitais*, eidawa Kunigai wissadaiš ing pirmąghį Schetrą Hebr 9,6 (*Da nu solches also zugericht war* | giengen die Priester LB; *His vero ita compositis*: in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes Vulg).

Kaip matome, pirmoji ir trečioji konstrukcija atitinka Vulgatos absoliutinį ablatyvą. Kadangi, versdamas bibliją, J. Bretkūnas naudojosi šiuo tekstu, lotynų kalbos absoliutinis ablatyvas galėjo jį paskatinti vietoj naudininko pavartoti įnagininką. Pažymėtina, kad tik viename iš cituotų pavyzdžių absoliutinės konstrukcijos subjektas ir predikatas turi įnagininko formą. Pirmosios konstrukcijos subjektas išreikštas naudininku (*scham*), o predikatą *atstatitu* galima laikyti ir naudininku³⁰, ir įnagininku. Antrajame pavyzdyje atvirkščiai: šalia padalyvio, kilusio iš priebalsinio linksniavimo naudininko, eina įnagininkas *mėtaiš*³¹. Tokį naudininko formos maišymą su įnagininku pastebime ir kai kuriose kitose J. Bretkūno biblijos vertimo vietose, plg.: Bet kalbu *iumus prieteleis mana*, Nessibijaket Luk 12,4; o karalius Syrias buwa sawa *wiriaušiams*³² *Raitaiš* prisakens II Kron 18,30; tu su manimi, *Tarnu tawam*, Dereiei I Sam 20,8. Aukščiau cituotas konstrukcijas galima sieti ir su kitais derinimo sutrikimo atvejais, kurių J. Bretkūno biblijos vertime nemaža randame³³. Čia reikia prisiminti, kad šio vertimo rankraštis nebuvo galutinai suredaguotas, ir, rengdamas jį spaudai, daugelį netaisyklingų ar dėl originalų įtakos supainiotų konstrukcijų J. Bretkūnas veikiausiai būtų ištaisęs (žymi jų dalis yra jau pataisyta rankraštyje). Manyti, kad aukščiau išvardintos konstrukcijos paremtos „absoliutinio įnagininko“ vartojimu, galėtume tik tada, jei panašių pavyzdžių būtų ir kitur. Tačiau nei paties J. Bretkūno Postilėje, nei kitų autorių raštuose jų nėra.

Taigi, iš XVI–XVII a. paminklų duomenų nematyti, kad „absoliutinis įnagininkas“ būtų buvęs kada nors vartojamas lietuvių kalboje.

²⁸ J. Bretkūnas biblijos vertimo rankraštyje garsą *u* kartais žymi ir raide *ū* (apskritai, ne visada galima aiškiai pasakyti, ar virš raidės *u* užrašytas lankelis, ar apskritimas). Tikriausiai, šis žodis taip pat turi galūnę *-u* (= *atstatytu*).

²⁹ Graikiškame tekste čia randame absoliutinį genityvą, plg.: καὶ ἐγένετο ἐπιστρέψαντος τοῦ ἐναυτοῦ Sept.

³⁰ Tokiu atveju pirmame pavyzdyje turėtume absoliutinį naudininką su neveikiamosios rūšies dalyviu.

³¹ Įnagininkas *metaiš* čia galėjo patekti pagal analogiją su tokiais pasakymais, kaip *praėjusiais metais*, *šiais metais* ir pan. Su laiko įnagininku šį pavyzdį siejo ir E. Frenkelis (žr. aukščiau).

³² Iš *wiriaušeis*.

³³ Žr. V. Falkenhahn, Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer, 208–209, Königsberg und Berlin, 1941.

SUTRUMPINIMAI

- BrB** — Biblia tatau esti Wissas Schwentas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkuną Lietuwos Pleboną Karaliaucziue (1579-1590. Cituojama iš VVU fotokopijos).
- BrP** — Postilla tatau esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu... Per Iana Bretkuna... Karaliaucziue... 1591.
- KvB₁** — Biblia, Tai esti: Wissas Szwentas Rásztas, Sėno ir Naujo Testamento... Nū kel-lū Mokytojū Lietuwoj' Lietuwiskay pėrstattýtas, Ir antrą kartą iszspáustas. Kara-láuczuje 1755.
- KZ** — Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, begründet von A. Kuhn.
- LB** — Biblia: Das ist: die gantze heilige Schrifft: Deudsch. Auff's new zugericht. D. Mart. Luth. Wittenberg. Gedruckt durch Hans Lufft 1549.
- MP** — Postilla Lietuwiszka... izduota... Wilnivy per Iokubą Morkuną... Metuose... 1600.
- MT** — Margarita Theologica, Collecta et conscripta à M. Adamo Francisci... O nu: Lietuwischkai jra pergulditas per Simona Waischnora warnischki Plebona Ragaines. Ischspausta Karaliaucziue Prusu per Iurgi Osterbergerą, mətúsq... 1600.
- Sept** — Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. Hoc est Vetus Testamentum ex versione Graeca Septuaginta interpretum... Halae (I ir II dalys — 1759, III ir IV — 1760, V — 1766).
- SG** — Giesmes Chrikszionischkos ir Duchauischkos... per Lazaru Sengstak Lietuwos Plebona Karaliauczios atnaugintos. Anno CIJ IC XII. Ischspaustos Karaliaucziue Prusu.
- VEE** — Euangelias bei Epistolas /Nedeliu ir schwentuju dienosu skaitomosias... pilnai ir wiernai pergulditas ant Lietuwischka Szodzia/ per Baltramieju Willenta... Ischspaustas Karaliauczui per Iurgi Osterbergerą/ Metu M. D. LXXIX.
- VP** — Iszgvldimas Evangeliv per wisvs Metvs, surinktas dalimis isch Davgia Pastillv... (Anoniminė 1573 m. postilė. Cituojama iš W. Gaigalat, Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573, Tilsit, 1900).
- Vulg** — Biblia sacra Vulgatae editionis Sixti Qvinti pont. max. ivssv recognita atque edita Romae Ex typographia apostolica Vaticana MD XC III.
- fslPh** — Zeitschrift für slavische Philologie. Herausgegeben von Max Vasmer.

О ТАК НАЗЫВАЕМОМ „ТВОРИТЕЛЬНОМ САМОСТОЯТЕЛЬНОМ“ В ПАМЯТНИКАХ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА XVI—XVII ВВ.

В. И. АМБРАЗАС

Резюме

Вопрос о существовании „творительного самостоятельного“ в древне-литовской письменности был выдвинут А. Беценбергером, позднее затронут Э. Френкелем, но до сих пор является открытым. Для решения этого вопроса в настоящей статье приводятся все конструкции, которые были или могут быть истолкованы как „творительные самостоятельные“. Методом полной выборки они извлечены из памятников литовского языка XVI—XVII вв.

Исследование этого материала показало, что почти все „творительные самостоятельные“ объясняются как дательные самостоятельные с деепричастиями или склоняемыми причастиями. Формы дательного падежа номинального склонения во многих древних памятниках частично совпали с формами творительного падежа. Это совпадение имело место в единственном числе склонения основ на $-(i)o-$, $-(i)i\ddot{o}-$ (окончание $-u$) и, сравнительно редко, во множественном числе других основ (окончание $-mis$). Именно эти формы встречаются в большинстве исследуемых оборотов. С другой стороны, формы творительного падежа, не совпадающие с дательным падежом, не бывают ни субъектами, ни предикатами абсолютных конструкций. Исключение составляют лишь единичные обороты в переводе Библии И. Бреткунаса. Они связаны с нарушением согласования и колебанием в употреблении форм дательного и творительного падежей, которое отмечается и в других местах рукописи перевода, однако могли возникнуть и под влиянием латинской конструкции *ablativus absolutus*, находящейся в соответствующих местах Вульгаты. Следовательно, „творительный самостоятельный“ в древнелитовской письменности не существует.
